

OMBUDSMANİŞİM: ANGLO-SAKSON COĞRAFYADAN EK REFERANSLAR
OMBUDSMANANCE: ADDITIONAL REFERENCES FROM ANGLO-SAXON
GEOGRAPHY

Prof. Dr. Kadir Caner DOĞAN

Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, kadircanerdogan@gumushane.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0002-3476-8865>

ÖZET

Ombudsman ve yönetim kavramlarının birleştirilmesinden meydana gelen ombudsmanişim kavramı, akademik literatüre Prof. Dr. Kadir Caner Doğan tarafından kazandırılmıştır. Ombudsman, vatandaşlardan almış olduğu şikâyetlerle çalışan bir denetim teşkilatıdır. Dünyada ilk defa İsveç'te ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Yönetim, bir devlette kamusal politikaların belirlenmesinde siyasi iktidara ek olarak sivil toplum ve özel sektörün de payının bulunması gerektiğini belirten bir kavramdır. Dünyada 1990'lı yıllardan sonra akademik yazına girmiştir. Bu iki kavramın birleşmesinden meydana gelen ombudsmanişim, aslında iki yarım parçayı bütünlemektedir. Ombudsmanişim, yeni ortaya atılan bir kavram olarak doğal hukuk ve çağdaş felsefe açısından önemli ipuçları taşımaktadır. Bundan sonra bu konularda araştırma yapacaklar için bir rehber olma niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada, ombudsmanişime genel bir giriş yapılması temel amaç olarak belirlenmiştir. Diğer yandan, önemli referanslar gösterilerek kavramın özellikle Anglo-Sakson kültür ve dünya ile ilişkisi belirtilmiştir. Çünkü Anglo-Sakson coğrafyanın konu açısından kilit özellikler taşıdığı düşünülmektedir. Çalışmanın yöntemi, nitel analize bağlı literatür taramadır.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Yönetim, Anglo-Sakson Kültür, Ombudsmanişim

ABSTRACT

The concept of ombudsmanance, which is formed by combining the concepts of ombudsman and governance, was introduced to academic literature by Prof. Dr. Kadir Caner Doğan. Ombudsman is a supervisory organization that works with complaints received from citizens. It first emerged in Sweden. It spread all over the world after World War II. Governance is a concept that indicates that in addition to political power, civil society and the private sector should also have a share in determining public policies in a state. It entered academic literature in the world after the 1990s. Ombudsmanance, which is formed by combining these two concepts, actually integrates two halves. Ombudsmanance, as a newly introduced concept, carries important clues in terms of natural law and contemporary philosophy. It is a guide for those who will conduct research on these subjects from now on. In this study, the main purpose has been determined as a general introduction to ombudsmanance. On the other hand, important references are shown and the concept's relationship with Anglo-Saxon culture and the world is especially stated. Because Anglo-Saxon geography is thought to have key features in terms of the subject. The method of the study is literature review based on qualitative analysis.

Keywords: Ombudsman, Governance, Anglo-Saxon Culture, Ombudsmanance

1. GİRİŞ

Ombudsmanişim kavramı, liberal demokrasinin hâkim olduğu günümüz konjonktüründe küresel siyaset ile bütünleşmek isteyen kültür ve devletler için önemli ipuçları sağlamaktadır. Yaşadığımız dönemde, bilim, kültür ve toplumların akademik ve tecrübeye dayalı gelişmelerinde önemli bir kavram seti sunmaktadır. Kavram, ombudsmanın düşünülmesi, eksenine oturması ve modelinin kurulması için bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmada, Prof. Dr. Kadir Caner Doğan ile literatüre kazandırılan ombudsmanişim kavramına genel bir giriş yapılmak ve Anglo-Sakson kültür ve değerlerle ilişkisi ortaya konulmak istenmektedir. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasıdır. Çalışma iki ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, Anglo-Sakson toplumlar ve İngiliz kültürü hakkında konu ile ilgili çok öz bilgiler önemli referanslarla aktarılmıştır. İkinci bölümde de ombudsmanişime giriş yapılmıştır. Sonuç bölümünde, konu açısından önem taşıdığı için yazarın akademik kimliği belirtilmiş ve ombudsmanişim kavramının gelecek projeksiyonu tanıtılmıştır.

2. ANGLO-SAKSON TOPLUMLAR VE İNGİLİZ KÜLTÜRÜ

Anglo-Sakson dünya ve özellikle İngiltere’de siyasal ve sosyal kültürel örgütlenme tarihsel süreçte adalet, serbest piyasa ve demokrasinin sağlıklı gelişimi için uygun ortam meydana getirmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2022; Moore, Jr, 2016). Diğer yandan bu olgularla bağlantılı modern milliyetçilik, İngiltere’den dünyaya yayılmıştır (Greenfeld, 2017). Nitekim kuruluş evrelerinde liberalizm ve milliyetçilik birbirlerini bütünlemişlerdir. Günümüzde dahi aralarında önemli bağlantılar vardır.

Hukuk felsefesi açısından önemli olan doğal hukuk tartışmalarında da 20. Yüzyıl sübjektif ekseninde bir Amerikalı filozof Rawls’ın katkıları vardır (Uslu, 2009). Nitekim Rawls’ın doğal hukuk konusundaki siyasal liberalizm katkısı ve geliştirdiği adalet teorisi çokkültürlülük bağlamında liberal teorinin gelişiminde önem taşımaktadır (Kymlicka, 2020). Rawls’un siyasal liberalizme getirdiği yeniliklerin etkisi altında, farklılaşmış birey ve toplumların adalet ve istikrar içinde uzun vadeli varoluşunun koşulu olan mükemmel toplum modeli, akılcı birey ve toplum hedefi ve akılcı dinsel, felsefi ve ahlaki doktrinlerin nihai hedefi tasarlanmak istenmektedir (Erdağ, 2013). Rawls’un “Hakkaniyet olarak Adalet” olarak adlandırdığı kavramına dayalı adalet kuramı, hem klasik liberalizmin bireysel haklar anlayışını, hem de sosyalist ve radikal demokratik geleneklerde ifade edilen eşitlikçi bir dağıtım anlayışını ortaya koymaktadır. Aslında Rawls, “özgürlükle eşitliğin uzlaştırılması” amacını güderek dağıtıcı bir adalet teorisi oluşturmuştur. (Yükselbaba, 2018). Bu noktada Rawls, çağdaş toplumsal sözleşme geleneğinin ve doğal hukukun bir temsilcisi olarak adaletin topluma genişletilebilmesi için “evrensellik, ahlaklı toplumlar, etik, kadim medeniyet” gibi olgulardan hareket ederek toplum, kültür, ideoloji ve bilim perspektifini de ortaya koymaktadır. Rawls açısından burada liberal demokrasi, adalet, sosyal bilimler ve toplumsal yapı arasında bağ kurulduğu söylenebilir (Akt. Doğan, 2024b). Burada Rawls’ın, derin bir sosyoloji, tarih ve felsefe okumaları ile zaten siyasal liberalizmin kökleştiği bir toplumda bunu daha da derinleştirmek ve diğer toplumlara ve kültürlerle evrenselleştirmek gayesinin bulunduğu söylenebilir.

Siyasal liberalizm açısından çağdaş demokrasinin düzeyi ve işlerliği açısından yapılan bir analizde Anglo-Sakson coğrafya öne çıkarılmıştır (Lijphart, 2016). Nitekim İngiltere’de kurumsallaşmış parlamento geleneği demokrasinin işlerliğini artırmıştır (Mosca, 2005).

Liberal demokrasinin beşiği olarak Anglo-Sakson dünya ve İngiltere, bilim felsefesinde 20. Yüzyıl analitik felsefe ve doğal hukuk tartışmalarının da köşe taşı konumunda yer almıştır (Cevizci ve Küçükalp, 2024). Bu gelenek ile İngiliz kökenli ampirist bilgi üretme yöntemi, mantıksal pozitivism benzeri tartışmalar ile 20. Yüzyıla taşınmıştır (Kuhn, 2015).

Anglo-Sakson dünya, önemli kaynaklardan yapılan atıflarda da görüldüğü üzere bilim, ideoloji, toplum, felsefe ve kültür açısından oldukça önem taşıyan birikime, külliyata ve deneyime sahiptir. Günümüzde dünyada liberalizmin ve kapitalizmin hâkim konumu ve bunların ortaya çıktıkları coğrafyadaki toplumların kalkınmışlığı ve liderliği göz önüne alındığında buradan çıkarılacak önemli bir miras ve ipucu olduğu görülmektedir. Aşağıda bu miras ile ombudsman kavramı, belirli bir ontoloji, yöntem ve bilimsel bilgi kuramı çerçevesinde değerlendirilerek “ombudsmanişim” kavramı oluşturulmuştur.

3. OMBUDSMANİŞİM

Ombudsman, kavram olarak bir devlette halktan kamu yönetimine dair mağdur olduğu konularda şikayet alan ve bunları belirli bir yasal prosedür çerçevesinde karara bağlayan bir yapıdır. Temel özellikleri arasında; demokrasiyi kurumsallaştırması, insan haklarını güçlendirmesi ve hukukun üstünlüğünü esas alması bulunmaktadır. Günümüzde dünyanın neredeyse tüm devletlerinde uygulanmaktadır. Adeta insanlığın ortak aklı haline gelmiştir. Bu bakımdan, kapitalist, sosyalist, totaliter ya da sosyal demokrasi rejimleri ile yönetilen tüm toplumlarda görülmektedir. Ombudsmanın derin bir teorik zemini bulunmaktadır. Nitekim ombudsman kavramı, sosyal bilimlerdeki birçok bilim dalının teorik ve tarihsel olarak kesişim noktasında bulunmaktadır. Aynı zamanda modern siyasal ideolojiler ile de bağlantılıdır. Diğer yandan ombudsmanın dünyada gelişimi, dünya konjonktürü ile de ilişkilidir (Doğan, 2021). Ombudsmanın temel özellikleri arasında; hızlılık, demokratiklik, bağımsızlık, parlamento adına çalışma, medya ile yakın ilişki, kamuoyu denetimi, etkililik, performans ve kalite gibi konular yer almaktadır (Doğan ve Uğur, 2018). Bu bağlamda ombudsman, liberal demokrasinin adeta bir projesi durumundadır.

Kamu yönetimi disiplininde 20. Yüzyılda kurumsallıktan değer rasyonalitesine doğru bir kuramsal gelişme yaşanmıştır (Dong, 2015). Bu kuramsal gelişmeden yönetişim, çatı bir kuram olarak ortaya çıkmıştır (Parlak ve Doğan, 2020). Yönetişim, bir devlette iktidarın yürütülmesinde toplumdaki tüm aktörlerin payı olmasını öne sürmektedir. Birlikte yönetime gönderme yapar (Addink, 2019). Yönetişimin temel özellikleri arasında; hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, açıklık, etik ve demokrasi gibi konular bulunmaktadır (Kalkışım, 2019). Bu şekilde yönetişim, çağdaş evrensel değerlere gönderme yapmaktadır.

Ombudsmanişim (ing. ombudsmanance) kavramı ise, akademik literatüre Prof. Dr. Kadir Caner Doğan tarafından kazandırılmıştır. Ombudsman ve yönetişim kelimelerinin birleştirilmesinden meydana gelmiştir (Doğan, 2024a). Anglo-Sakson coğrafya, liberal demokrasi bağlamında günümüzde adalet kavramının en uygun bir biçimde tecelli edeceği kültürel ortama sahiptir (Doğan, 2024a). Doğan (2024b)'a göre, günümüz kapitalist, serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ve liberal demokrasi ile idare edilen modern devletlerde ombudsmanın en kaliteli olarak uygulanacağı ortam, Anglo-Sakson dünyadır. Ombudsman sistemini benimseyecek olan devletler ve toplumlar buralardaki kültür ve medeniyet ortamından ipuçları ve dersler çıkarmalıdır. Ancak söz konusu toplumlar, ombudsman modellerini kurarken ve genel düzeyde küresel siyasetle ile eklemlenirken muhakkak surette kendi dini inanç, örf/adet ve yapısal dinamiklerini korumalıdır. Nitekim bir milleti kültürel hafızası ayakta tutabilir. Çalışmada, Anglo-Sakson toplum ve kültürlerin liberal demokrasi ve siyasal liberalizm çerçevesinde baskın ya da belirleyici olduğu belirtilse de bu sisteme entegre

olacak kültürlerin de muhakkak surette kendi toplumsal ve kültürel yapılarını koruyarak ya da muhafaza ederek entegre olmaları gerektiğinin burada altı çok kalın çizgilerle çizilmelidir. Burada önemli bir örnek olarak Türk sosyolojisinin kurucularından Gökalp (2021)'e de modernleşmek isteyen bir toplum için ilerlemek önem taşıyan bir mevzu olmakla beraber, toplumlar kendi kültürel yapılarını korumalıdır.

Doğan (2024b), ombudsman teorisi üzerine geliştirdiği ombudsmanişim kavramı ile “bayrağı zirveye diktiğini” metaforik olarak belirtmektedir. Yukarıda oldukça öz biçimde açıklanan fikirlerini daha önceki bilimsel araştırmalarında geliştirmiştir. Bu noktada konunun net olarak anlaşılabilmesi için yazarın önceki araştırmalarına bakılmalıdır. Bu oldukça öz ve giriş düzeyindeki araştırma metni ile kavramın tanıtılması ve ilgi çeken yönlerinin açıklanması amaçlanmıştır. Ayrıca daha önce yayımlanan Doğan (2024b)'ye özellikle birincil kaynaklara başvurularak destek sağlanması hedeflenmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Kadir Caner Doğan, kendisini akademik olarak “sol liberal doğal hukukçu” biçiminde tanımlamaktadır. 20. Yüzyıl doğal hukuk geleneğinin çağdaş geleneğini sürdürdüğünü düşünmektedir. Doğal hukuka ombudsman ile katkı sunmaktadır. Bu noktada bir kavram üzerindeki özgün düşünce ve araştırmaları ile literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Doğal hukuk geleneğini farklı bir pencereden (ombudsmanişim ile) derinleştirmektedir. Ombudsmanişim kavramı, yeni doğmuş bir olgu olarak bundan sonra yazar tarafından yetişkin ve olgun bir hale gelene kadar üzerinde çalışılmaya devam edilecektir. Yazar, bundan sonraki akademik hayatında ve sağlığı el verdiği ölçüde ömründe ombudsmanişimin olgunluğunu tamamlamak için çalışma ve araştırmalarını sürdürecektir. Bu bağlamda, belirli bir epistemoloji ve yöntem çerçevesinde ombudsman teorisi üzerine geliştirilen kavram, yazarın kendi düşünce perspektifi ve derin bir felsefi okuma ve analizlerle oldukça özgün bir kalıba sokulacaktır. Her ne kadar yazar tarafından metaforik bir şekilde bayrağın zirveye dikildiği ve kavramın meydana getirildiği söylene de bayrak korunacak ve gelecek nesillerin takip edeceği akademik bir olgunluğa erişene kadar üzerinde düşünülme devam edilecektir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2022). *Ulusların düşüşü*. Çev. Solina Silahlı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Addink, H. (2019). *Good governance*. Oxford University Press, UK.
- Cevizci, A. ve Küçükalp, K. (2014). *Batı düşüncesi*. İstanbul: İSAM.
- Doğan, K. C. (2021). Ombudsman teorisi: İnterdisipliner bir analiz. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(91), 5182-5190.
- Doğan, K. C. (2024a). Ombudsmanance: A New Concept in Social Sciences on Ombudsman Theory. *Journal of Public Administration, Finance and Law*, 31, 100-105.
- Doğan, K. C. (2024b). John Rawls'ta Toplum sözleşmesi, adalet ve hakkaniyet kavramları: Ombudsman modeli kurmak. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 10(37), pp.157-174.
- Doğan, K. C. ve Uğur, Ö. (2018). The Effectiveness of Ombudsman in Improving Good Administration in the European Union (EU). Marin Rusev, Eric Straus, Cevdet

Avcıkurt, Abdullah Soykan, Bekir Parlak (Eds.), Social Sciences Researches in the Globalizing World, St. Kliment Ohridski University Press, Sofia, pp.180-192.

Dong, L. (2015). *Public administration theories*. USA: Palgrave Macmillan.

Erdağ, R. (2013). John Rawls'un mükemmel toplum düşüncesi: eleştirel bir bakış. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 35-41.

Gökalp, Z. (2021). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.

Greenfeld, L. (2017). *Milliyetçilik*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Alfa Yayınları

Kalkışım, H. M. (2019). Yönetişim kavram ve teorisi üzerine bir değerlendirme. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan (Eds.), *E-Yönetişim* içinde (ss.19-32). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Kuhn, T. S. (2015). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. Çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Kymlicka, W. (2020). *Çokkültürlü yurttaşlık*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lijphart, A. (2016). *Demokrasi modelleri*. Çev. Güneş Ayas. İstanbul: İthaki Yayınları.

Moore, Jr., B. (2016). *Diktatörlüğün ve demokrasinin toplumsal kökenleri*. Çev. Alaeddin Şenel. Ankara: İmge Kitabevi.

Mosca, G. (2005). *Siyaset biliminin temelleri*. Çev. Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayıncılık.

Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2020). *Kamu yönetimi kuramlarına giriş*. Sakarya: Değişim Yayınları.

Uslu, C. (2009). *Doğal hukuk ve doğal haklar*. Ankara: Liberte Yayınları.

Yükselbaba, Ü. (2018). *Çağdaş dağıtıcı adalet kuramları: Rawls'a ve Dworkin'e göre dağıtıcı adalet*. Kamu Hukukçuları Platformu. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi.